LIS PRZECHERA

Lis Przechera to tytułowy bohater polskiego (dokonanego przez L. Staffa) przekładu bajki czy też przypowieści J. W. Goethego. Lis jest postacią często pojawiającą się w bajkach. Przypisuje mu się takie cechy, jak: spryt, przebiegłość, podstępność, skłonność do krętactwa i oszustwa, wyrachowanie i pomysłowość w obmyślaniu niecnych czynów. Oparte na tym stereotypie, stałe połączenia wyrazowe to: szczwany lis, chytry / przebiegły jak lis, lisek chytrusek i właśnie – lis przechera. PRZECHERA to stary wyraz, poświadczony już w XVI-wiecznych zabytkach piśmienniczych. Dawniej miał postać PRZECHYRA, która zachowała się w niektórych dialektach aż do dzisiaj. W gwarach zachował się też czasownik, od którego wyraz ten pochodzi: PRZECHYRAĆ o zn. ‘sprzeczać się’ (stąd też w niektórych gwarach PRZECHERNIK – ‘ten, kto lubi się sprzeczać, kłócić’). Czasownik PRZECHYRAĆ to czasownik przedrostkowy, utworzony najprawdopodobniej od dialektalnego CHERAĆ’/ CHYRAĆ o zn. ‘niedomagać, chorować’ (stąd też: CHERLAĆ, CHERLAWY). W kaszubszczyźnie do dziś mamy czas. chërac, czyli ‘być chorowitym; kwękać’. Podstawę wszystkim tym słowom dał prasłowiański czasownik *chyrati ‘chorować, marnieć’. Należałoby zatem oczekiwać, że PRZECHERA to ‘ktoś, kto choruje; ktoś słaby, chorowity’, a jednak przechera ma inne znaczenie: ‘osoba sprytna, przebiegła, przewrotna’ albo ‘osoba przekorna, lubiąca się sprzeczać’. Skąd takie przejście znaczeniowe? Być może pierwotnie mianem PRZECHERY określano kogoś, kto udawał chorego lub chorowitego, żeby w ten sposób zwieść otoczenie i wymigać się od pracy lub uzyskać jakieś – nienależące mu się - przywileje czy profity. Zatem przejście znaczeniowe wyglądałoby następująco: ‘chory, słabujący’ > ‘udający chorego, niedomagającego’ > ‘przebiegły, sprytny’.